

Till försvarsutskottet

Genom beslut den 16 mars 1972 har försvarsutskottet hemställt att utrikesutskottet avger yttrande över propositionen 1972: 75 såvitt avser säkerhetspolitikens inriktning.

Med anledning härav får utrikesutskottet anföra följande.

I propositionen 1972: 75 (s. 98–101) framhålles att den politiska utvecklingen efter år 1968 bl. a. pekar mot att det för första gången på mycket lång tid har inträtt en situation i Europa som kan innebära förutsättningar för att uppnå ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete. I propositionen hänvisas till att supermakterna i ökad utsträckning har funnit nödvändigt att lösa särskilt farliga kriser och problem med gemensamma ansträngningar. Vidare åberopas 1968 års icke-spridningsavtal, fördraget om förbud mot placering av massförstörelsevapen på havsbotten, konventionen om förbud mot innehav av biologiska stridsmedel och toxinvapen, de bilaterala förhandlingarna mellan Förenta staterna och Sovjetunionen om begränsning av strategiska vapen (SALT), regeringen Brandt/Scheels östpolitik, Moskva- och Warszawaavtalen år 1970, överenskommelserna om Berlin, diskussionerna om en europeisk säkerhetskonferens, det östeuropeiska intresset för ökat tekniskt och ekonomiskt samarbete med staterna i Västeuropa, diskussionen om ömsesidiga truppstyrkereduktioner i Europa. De gångna årens utrikespolitiska händelser ger således ett fortsatt och förstärkt intryck av politisk avspänning i Europa, framhåller propositionen. Avspänningsprocessen har nu pågått så länge och visat en sådan hållfasthet att man kan våga tala om en utvecklingstrend.

Propositionen understryker att de ömsesidiga strävandena till en konstruktiv fortsättning på denna politik följs med förväntningar och intresse. Detta innebär inte att en fortsättning är fri från problem. Bakslag, tillfälliga och mera varaktiga, kan komma att inträffa på båda sidor. Det finns emellertid i dag inga tecken som pekar på att detta kommer att leda till att grunderna i den utstakade riktningen överges av parterna. På tal om de negativa dragen i utvecklingen erinrar propositionen om att några påtagliga rustningsbegränsningar hittills inte kommit till stånd. Supermakterna har inte inskränkt eller aviserat begränsningar i sina planer att utveckla och anskaffa avancerade vapensystem. De konventionella styrkorna i Europa är i stort sett oförändrade på båda sidor. Risker finns för fortsatta motsättningar och kriser i andra delar av världen än Europa. Läget utanför Europa är labilt och påverkar – indirekt och ibland direkt – de

europiska staternas säkerhetspolitiska situation. Strävandena att söka avspänning och nya politiska utgångspunkter i Europa kan komma att störas av händelser i andra delar av världen, i vilka europeiska stater och deras allierade engageras. Riskerna för att sådana konflikter skall spridas till centrala Europa torde dock numera vara väsentligt mindre än tidigare under efterkrigstiden.

Avspänningssträvandena i Europa beröres även i regeringens utrikesdeklaration i riksdagen den 23 mars 1972. Däri redogöres bl. a. för de i den västtyska förbundsdagen pågående förhandlingarna om ratifikation av fördragen med Sovjetunionen och Polen. Den svenska regeringen skulle, sägs det i deklarationen, anse det innebära ett allvarligt bakslag för de mångåriga strävandena till ökad avspänning i Europa om fördragen fällt. Fördragets ratificering måste enligt regeringens bedömning tillmätas mycket stor betydelse för en fortsatt ostörd avspänning i Europa.

Utskottet vill framhålla att det föreligger vissa svårigheter att dra bestämda slutsatser av den komplicerade bild som det internationella läget just nu uppvisar.

Förhållandet mellan de två supermakterna tilldrar sig ännu det största intresset. I utrikesdeklarationen påpekas att den makt-politiska situationen i Europa allttjämt präglas av de två mot varandra stående militärallianserna, inom vilka supermakterna – Förenta staterna och Sovjetunionen – har ett dominerande inflytande. Samtidigt som rustningsnivån är hög karakteriseras läget av en makt-politisk balans. Denna balans är betingad av att vardera supermaktens militära styrka är sådan att tilltron till vedergällningsförmågan upprätthålls. Styrkebalansen underbyggs av supermakternas klart demonstrerade vilja att eliminera konflikthanledningar, att befästa den egna maktsfären och respektera motpartens, heter det i deklarationen.

En bedömning av det säkerhetspolitiska läget kan därför inte göras enbart på grundval av en analys av möjligheterna att fullfölja olika avspänningsinitiativ utan den förutsätter även en analys av motiven för supermakternas agerande.

Det är ett faktum att supermakterna har undvikit att konfronteras i väpnade konflikter och att ingripa i varandras vitala intressesfärer trots betydande motsättningar, förorsakade av direkta intressekonflikter samt ömsesidig misstro och fruktan. Försiktigheten i deras agerande torde främst ha berott på terrorbalansen och vetskapen om de fruktansvärda konsekvenserna av ett kärnvapenkrig. Samtidigt som terrorbalansen erbjuder en viss garanti för fred innebär den ständiga risker, inte minst därför att den inte är automatiskt bestående utan kan påverkas av den tekniska utvecklingen. I försvarsutredningens betänkande på-

pekas att de risker som sålunda är förenade med terrorbalansen har lett till ständiga strävanden på olika plan att genom förhandlingar och avtal komplettera och befästa den garanti för fred som balansen erbjuder. Dessa strävanden har under senare år fått en annan omfattning än tidigare, kanske främst till följd av den militärtekniska utvecklingen, problemen att avveckla militära engagemang och svårigheterna att med militära maktmedel åstadkomma avgörande förändringar i rådande läge.

Mot denna bakgrund kan utskottet dela den i propositionen uttryckta uppfattningen att det har inträtt en situation i Europa som kan innebära förutsättningar för att uppnå ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete och att de starka låsningar som har präglat stormaktspolitiken under efterkrigstiden synes ha övergått i ett läge med en starkare vilja till positiva förändringar.

Självfallet kan, som även påpekas i propositionen, bakslag inträffa. Den känsliga balansen mellan supermakterna kan komma att rubbas och plötsliga återfall i gamla spänningar kan inträffa.

Utskottet ansluter sig till propositionens uttalanden om den svenska säkerhetspolitikens inriktning och om neutralitetspolitikens innehåll (s. 101–104). Som propositionen framhåller, spelar vårt land genom sin utrikespolitik och sitt försvar en viktig roll för att bevara stabiliteten i det nordiska området. Utskottet noterar att detta är ett förhållande som också erkänts i omvärlden.

Stockholm den 13 april 1972

På utrikesutskottets vägnar
OLLE DAHLÉN

Närvarande: herrar Lange (s), Dahlén (fp), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Möller i Gävle (s), Johansson i Jönköping (s), Wirmark (fp), Turesson (m), Hellström (s), Korpås (c), Ericson i Örebro (s) och Nilsson i Stockholm (s).

Avvikande mening

av herr Bo Turesson (m):

Avspänningssträvandena i Europa bygger i huvudsak på status quo. Östsidan önskar konsolidera det nu bestående läget och västsidan tycks vara beredd att acceptera detta. Situationen kännetecknas av att folken i östra Europa förvägras nationell självbestämmanderätt. Sovjetunionen har i den så kallade Bresjnev-doktrinen förbehållit sig rätten till intervention i en kommunistisk stats inre angelägenheter, när enligt av

Sovjetunionen gjord bedömning fara föreligger för grundläggande förändringar i partiets och statens struktur, vare sig det lokala partiet begärt interventionen eller ej.

Den fredsgaranti, som terrorbalansen menas utgöra, är i och för sig bräcklig. Förtroendet för dess fredsbevarande funktion bygger dessutom helt på en förväntan om att supermakternas regeringar kommer att handla rationellt i farliga lägen. Uppenbarligen är emellertid deras handlande beroende bland annat av hänsynstaganden till interna politiska förhållanden. Maktspelet i öststaterna har yttervärlden små möjligheter att analysera och värdera.

Det är mot bakgrunden av detta labila läge, som vi har att bedöma den ändring av den strategiska situationen, som skett genom den kraftiga och målmedvetna sovjetiska marina expansionen. Sovjetunionen har byggt ut sina positioner på de norra och södra flankerna i Europa. Warszawa-paktens dominans i Östersjön är stark. I haven utanför Norge är de sovjetiska marina stridskrafterna väsentligt starkare och mera aktiva än NATO:s sjöstridskrafter inklusive Norges. Det bör också understrykas, att huvuddelen av de övervattensstridsfartyg och allt det nya specialtonnaget för landsstigning, som finns i Östersjön och Norra Ishavet, är fartyg byggda för näroperationer. Enligt en utredning, som gjorts av det norska utrikespolitiska institutet, har Murmansk vid Norra Ishavet under senare år byggts ut till ett centrum, som institutet kallar för världshistoriens största flyg- och flottbas.

Dessa påtagliga fakta och den omständigheten att rustningssiffrorna i Östeuropa i dag är högre än någon gång tidigare under efterkrigstiden måste påverka bedömningen av avspänningsläget och dettas bestånd och därmed kraven på vårt eget försvar.

Utskottet uttrycker emellertid sin förhoppning om att de avspänningsinitiativ, som berörts i propositionen 1972: 75, skall leda till en situation i Europa, som innebär ett mera varaktigt tillstånd av avspänning och samarbete.